

DEVRIMCI HUGO MU INSANCI HUGO MU?

Serdar Ünal

Öz

*Bu çalismamızda büyük Fransız yazarı Victor Hugo'nun (1802-1885) 1789 Devrimine bakisini, yasaminin son yillarında yazdığı **Quatrevingt-treize** (1793 Devrimi) adli romanında arastirarak degerlendirmek istedik. Fransız Devrimi, bugün de arti ve eksileriyle üzerinde tartisilan, sonuçlari önemli olmus, büyük bir siyasal-toplumsal olaydır. Yazarın Devrimi degerlendirmesinde insanlıkçiligin (hümanitarizm) ağır bastigini, insan sevgisi, acima, bagislama, hosgörü gibi evrensel moral degerleri ön plana koydugunu görüyoruz. Yazarın diger birçok yapitında da karsimiza çıkan bu degerler Devrimin asiriya varan katilik ve acimasizligi, yarattığı yilgi (terör) ortamı karsisinde yok olmamis; tersine asiri devrimcileri etkileyerek daha insanlıkçi ve hosgörülü olmaya götürmüştür.*

Anahtar Sözcükler

*Fransız Devrimi, insanlıkçilik, bagislama, insan sevgisi
Hugo révolutionnaire ou Hugo humanitaire?*

Résumé

*Dans ce travail, l'auteur se propose de juger l'approche hugolienne de la Révolution, en prenant en considération son roman intitulé "**Quatrevingt-treize**" qu'il a composé vers la fin de sa vie.*

La Révolution de 1789 est un grand événement politico-social, aux conséquences importantes, sur lequel on prolonge des débats encore.

Nous observons que dans son approche, Hugo met l'accent sur les valeurs morales universelles telles que l'amour humain, la pitié, le pardon, la tolérance. Ces valeurs que nous rencontrons dans plusieurs œuvres de Hugo n'ont pas disparu à travers l'atmosphère de terreur créée par la Révolution et la vigueur et la cruauté qu'elle a engendrées, mais au contraire, elles ont poussé les révolutionnaires outrés à devenir plus humanitaires et plus tolérants.

Mots-clé

La Révolution française, l'humanitarisme, le pardon, l'amour humain.

Giris

Insana niçin böyle bir dünyada böyle kosullar içinde yaşamakta oldugunu gürültülü bir biçimde duyumsatan bir depremdir Fransız Devrimi. Tarihin dönemeçlerini olusturan çağlardan, içinde yasadığımız Yakınçağı baslatan bu Devrim aslina bakilirse, genel çizgileriyle feodal düzenden burjuva düzenine geçisin başlangıç noktasidir. Bu geçiş, feodal düzenin artık dönemini kapatarak yerini daha esnek ama yine de toplumdaki büyük dinamigi her ne olursa olsun dizginlemenin yol ve yöntemini bulan ve bilen bir baska sinifa yerini bırakması sürecidir. Bu süreçte birtakim kurum, kuram ve degerler sarsilir, hatta yok olup giderken yenileri boy verir kuskusuz. Evrensel bir yasa olan degismenin degismeyen kuralidirbu.

Yaklasik iki yüz yıllık bir akilcilik ve yasa / kural / disiplin döneminin, siyasal-kültürel yapılanmadaki etkinligi ve bunun olusturdugu maddi ve manevi kurumlar ve degerlerin yıkılması hiç kuskusuz kolay ve çabuk olmamıştır. Özellikle 18. yüzyıla gelindiginde bir dengesizlik iyiden iyiye duyumsatmaktadır kendini. Aydınlanma felsefesi ve düşünürler toplumun ve insanın degismekte oldugunu mustulamaktadırlar, giderek daha çok yanki buldukları toplum katlarında. Bundan sonra, tarih kitaplarının ayrıntileriyle, çeşitli bakis açılardan anlata geldikleri Devrim serüvenidir. Amacımız onu anlatmak degil. Bu büyük toplum hareketini yüz yıl sonra, büyük bir düşünür-yazarın, Victor

Hugo'nun nasıl gördüğünü ve değerlendirdiğini, yetmiş yıllık dolu geçmiş bir yaşam birikiminin olgunluğu ve bilgeliğiyle yazdığı **Quatrevingt-treize** (1793 Devrimi) adlı son romanında izlemeyi amaçlıyoruz.

"20. yüzyılda, görülmedik bir ulus ortaya çıkacak. Büyük bir ulus olacak bu ama, büyüklüğü özgürlüğüne engel olmayacak. Ünlü, zengin, kafalı, barışçı ve bütün insanlığa dost bir ulus. Bir büyük kardeş ağırbaşlılığı gösterecek. Geçmişte top mermilerinin oynadığı role sasacak. Bir generalle bir kasap arasında pek ayrılık görmez olacak. Bu ulus insan kanının harcanmasını gereksiz, yararsız sayacak. Öldürülmüş insanların büyük sayıları karşısında hiç de hayranlık duymayacak. Biz engizisyonları bugün nasıl görüyorsak, o da savası öyle görecek. Bu ulusun yirminci yüzyılda adı Avrupa kalacak daha sonraları değişip insanlık olacak." (Bouthoul, 204)

1867'nin Paris'inde, yukarıda okuduğumuz ideallerini haykıran Hugo'nun bu umudunun gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu bugünün dünyasında bütün somutluğuyla ve çiplaklığıyla anlıyoruz.

Bu düşlerini, 1867'de Paris'te düzenlenen uluslar arası bir sergide hazırlanan bir kılavuz için yazan Hugo'nun yedi yıl sonra yayımlanacak olan **Quatrevingt-treize**'de Devrime nasıl baktığını, onu nasıl değerlendirdiğinin ilk belirtilerini görebiliriz.

Önce kısaca **Quatrevingt-treize**'in konusundan söz edelim: Romanın başlıca kişileri marki de Lantenac, Cimourdain ve Gauvain. Marki eski Fransız aristokrasisinin temsilcisi ve Vendée ayaklanmasının mimaridir. Cimourdain, stoacı erdemlerine siki sikiya bağlı, Konvansiyon delegelerinin sertlik ve uzlaşmazlığını temsil etmektedir. Devrime yürekten bağlı Gauvain ise markinin öz yegeni, altın kalpli, atesli bir yüzbasidir. Vendée'deki Cumhuriyet kuvvetlerine komuta eder. Küçük yasta yetim kalmış, Cimourdain tarafından evlatlık alınıp yetistirilmiştir. Lantenac, basından birçok serüven geçtikten sonra yakalanmış tir ve giyotine gidecektir. Köylünün biri, gizli bir geçit göstererek onu kurtarır. Ancak kaçtığı kalenin yanmasıyla yok olacak üç küçük çocuğu kurtarmak için geri döner ve tekrar yakalanır. Ertesi gün, kurulacak olan Devrim mahkemesinde Cimourdain tarafından yargılanacak ve giyotinde can verecektir. Gece olunca, Gauvain onu gizlice kaçırtır. Ertesi gün, Cimourdain büyük bir iç acisiyle, ancak aynı ölçüde sertliği ve acımasızlığıyla, evlatlığı Gauvain'i ihanet ettiği için Devrim yasaları gereğince giyotine gönderir. Giyotin biçagi Gauvain'in basını gövdesinden ayırdığı anda duyulan bir silah sesiyle, Cimourdain'in kafasına siktigi kursunla yaşamına son verdiği anlaşılır.

Quatrevingt-treize'deki olayın örgüsü ana çizgileriyle bu. Ancak pek çok yan olaylar (épisodes), olaycıklar bu örgüye bağlanmaktadır. Bundan da Hugo'nun insanlıkçı, idealist ve iyimserlik dolu yaşam felsefesi yansımaktadır. Örneğin daha romanın başlangıcında geçen bir olay, Hugo'nun Devrimin ve Cumhuriyetçilerin yanında olduğunu gösteriyor. Saudraie ormanında ilerleyen Cumhuriyetçi askerler rastladıkları Michelle Fléhard adında, kocası kralcılar tarafından öldürülüp üç çocuğu ile ortada kalan bir kadına sahip çıkarlar.

Romandaki başlıca olay örgülerinden birini, Michelle ile çocuklarının basından geçen olaylar oluşturmuyor. Bu zavallı kadının çocuklarını, marki de Lantenac'nin örgütlediği kralcı askerler rehin alırlar. Michelle Fléhard'ın çocuklarını ararken basından geçen çoğunlukla acı, yer yer hüznü ve heyecanlı serüvenler karşısında duyduğumuz seyleri, **Les Misérables** (Sefiller) romanında

Jean Valjean'in basından geçenler karsısında da duyarız. Çocukların yanarak ölmekten kurtulmaları Lantenac sayesinde olur. İşte bu noktada, yani kralcılarının önderi Lantenac'ın Cumhuriyetçilere bağlı bir dul kadının çocuklarını kurtarmak için ölümü de göze alarak yanan kaleye girmesi ve onları kurtarması, Hugo'nun insanda var olduğuna inandığı iyilikçi yanın en güzel bir biçimde dile getirilmesidir, hiçbir ideolojik ve siyasal tutku ya da ülkünün bu iyilikçi yana baskın olamayacağına olan inancının anlatımıdır. Les Misérables'de komiser Javert de, bir kez daha ele geçirdiği Jean Valjean'i özgür bırakırken insani özün önde geldiğini kanıtlamış olmuyor muydu?

Öncelikle su saptamayı yapmalıyız: Victor Hugo gibi insanı ve onun temsil ettiği tüm törel ve tüzel değerleri en ön plana alan bir düşünür-yazarın, Devrimin kan dökücü yanını onaylaması düşünülemez. Bastan sona en genel çizgileri içinde, yandısı olduğu bu toplumsal ve siyasal hareket sırasında meydana gelen insancılığa aykırı tüm edimleri gerek açıkça, gerekse üstü örtülü bir biçimde eleştirmiş, kinamıştır.

Danton'un bir konuşmasında söylediği su sözler, hiç kuskusuz Devrimin olumsuz görünüşlerinden birinin altını çiziyor Hugo'ya göre:

"Ben bir tek şeyi bilirim; Fransa'yı düşmandan kurtarmalıyız. Bunun için bütün çareler kabulümdür. Hepsi! Hepsi! Ben, tehlikenin her türlüyle karşı karşıya kalınca çarelerin de her türlüüne başvururum." (Hugo, 1984: 138)

Evet, onayı Cumhuriyetçiler içindir, onları desteklemektedir, ama Devrim adına yapılan yanlışlıklar, insanlık dışı uygulamalar, hele kan dökülmesi ve öldürmeler hiçbir zaman Victor Hugo'nun vicdanında aklanmamıştır. İyiliğin, bağışlamanın, hoşgörünün ve acımanın acımasızca ayaklar altına alınmasına isyan etmiştir. Bu yanlışlığı, yanlış düşünceyi Cimourdain'in ağzından söyler:

"Bir gün gelecek, ihtilal bu Terör'ün haklı olduğunu gösterecek (...) Böylesi dönemlerde acıma bir ihanet biçimi bile olabilir." (Hugo, 1984:262)

Devrimin ne olduğunu, ne anlama geldiğini, neye benzediğini yine Cimourdain'den öğreniyoruz:

"İçinde bulduğumuz yıl, ihtilale yeniden can veriyor. İhtilalin bir düşmanı var: eski dünya. Ve o, bu düşmana karşı acımasız davranıyor. Tıpkı bir cerrah kangrene karşı nasıl acımasız davranırsa, öyle. İhtilal krallığı kralda, soyluluğu soylularda, zorbalığı askerde, batıl inancı papazlarda, barbarlığı yargıçta; tek bir sözcükle özetlemek gerekirse, ne kadar zulüm varsa hepsini zalimde yok ediyor. Bu korkunç bir ameliyattır ve ihtilalin eli hiç mi hiç titremiyor. Bu arada ne kadar sağlıklı hücrenin telef olduğunu öğrenmek istiyorsan, onu da Boerhave'a sor. Hangi tümör kesilir de kan kaybına yol açmaz? Bu ürküntü veren zorunluluklar başarının da temel koşuludur. Bir cerrah kasaba benzer. Bir kurtarıcı cellatmış gibi izlenim bırakabilir. (...) Bu size acı mı veriyor? Elbette verecek. Bu daha ne kadar sürecek? Ameliyat bitinceye kadar. Sonra yaşayacaksınız. Şimdi ihtilal dünyanın hastalıklı organlarını kesiyor. 93 kanamasının nedeni de bu." (Hugo, 1984:260-261)

Ancak, Devrim yanlılarının birtakim asirliklerine isaret eden, Hugo, kralcılarının en az Cumhuriyetçiler kadar acımasız ve kan dökücü yönlerini de gözler önüne serer:

- "- Yaralıları ne yapalım? Öldürün. Ya tutsakları?
- Kursuna dizin.
- Aşağı yukarı seksen kadar tutsak var. Hepsini kursuna dizin. İki de kadın var.
- Onları da." (Hugo, 1984:106)

Burada, buyrukları veren marki de Lantenac. Bunca kıyım buyrugunu gözünü kırpmadan veren marki, sonraları üç küçük çocuğu kurtarmak için ölmek ve yakalanmak pahasına alevler arasına dalıyor. Hugo'nun inandığı o engin insanlık sevgisi ve o sevgiye olan inançtır Lantenac'yi böylesine bir değişime götüren:

"İnsanlığın insan karşısındaki zaferi, insanlık disiplini yenen insanlık. Ve hangi araçla? Nasıl? Nasıl yere sermişti o öfke ve nefret heykelini? Hangi silahları kullanmıştı? Hangi savaş makinesini? Bir tek şeyi: besiyi." (Hugo, 1984:387-388)

Bu noktada, Victor Hugo'nun, yapıtlarında sıklıkla başvurduğu anlatım tekniklerinden karşıtlıkların (antithèses) kullanılmasına tanık oluyoruz. Örneğin, savaş makinesi, silah, giyotin, kan gibi ölümü çağrıştıran imgelerle, besik gibi çiçek açmış yasami simgeleyen bir imgenin yan yana kullanılması onun, iyinin her zaman ve her yerde kötüye üstün geleceğine olan inancının göstergesidir kanımızca.

Hugo'nun insana verdiği önem ve değer anlamını, onun metafizik üzerine düşüncelerinde bulabiliriz. Ona göre insan, yitirdiği gökyüzü cennetinden belli belirsiz, özlem dolu birtakım izler animsarken, maddesel varlığıyla grotesk olana yönelir ve bu iki eğilim arasında bocalar durur tüm bir yaşam boyu. Bu ikilem onu kimi kez iyilik kimi kez kötülük yapmaya götürür. Ancak gün gelecek, bütün varlıklar - tabii ki insan da - tanrısal iyiliğin kilavuzluğuyla yeniden, kaybolan cennetlerine ulaşacaklardır. Ne var ki, Hugo insanı bu metafizik serüveni ile bas bas bırakmıyor. Onun iyiye, güzele ve doğruya varmasında, bu ölümlü yeryüzü cennetinde de pek çok iyi, güzel, doğru şeyler yapılabileceğinin, yapılması gerektiğinin bilincindedir.

İnsanın sahip olduğu erdemler ile toplum yasalarının işlemesi arasında bir çelişme var olduğuna göre, devrim, ihtilal gibi toplumsal hareketler de hep var olacaktır. İnsani insanca yaşamaktan uzaklaştıran açlık, düşkünlük, bilgisizlik, ahlaksızlık, hırsızlık gibi türlü toplumsal davaların kökeninde sevgisizlik, inançsızlık ve kişisel hırs ve tutkuları görür. Toplumda bozulan dengeleri düzeltmek amacıyla yapılan Devrimi de, insanı ve temsil ettiği değerleri ve hakları koruyup gözetmesi amacıyla onaylar.

"Gauvain kendisinde bir şeylerin sarsıldığını hissediyordu. En sağlam kararları, en temelli vaatleri, en kesin tasarıları; bütün bunlar yıkılmaya başlamıştı iradesinin derinliklerinde. Depremi andıran sarsıntılar vardı ruhunda. Gördüğü şeyleri düşündükçe, her şey daha bir karmaşıklaşıyordu. Cumhuriyetçi olduğunu sanan ve öyle de olan Gauvain, şimdi köklü bir mutlakçı yaşıyordu. Yüce bir mutlaklık canlanıyordu benliğinde.

Mutlak ihtilalin ötesinde bir şey vardır ki o da mutlak insanlıktır." (Hugo, 1984:386-387)

Devrim'le amaç insan olmalıdır, araç değil. Sertliğe sertlikle, zulüme zulümle karşılık vermek, temsil ettikleri düşünce ve ideoloji ne olursa olsun insanlıkçı değildir. Hugo'nun insanlık anlayışıyla bağdasmaz:

"-Evet, kabul ediyorum, diye sürdürdü Cimourdain. Dehsete karşı dehset. Lantenac insafsız bir adam; öyleyse ben de öyle olacağım. Bu adamla ölümüne savaşıacağım. Tanrı yardım ederse, Cumhuriyet'i ondan kurtaracağım." (Hugo, 1984:159)

Öyle sanıyoruz ki, romanda Hugo'nun Devrimin gerçek anlamı üzerine düşüncelerini içeren zindan (le cachot) adlı bölümdür. Dogmatik ve kati devrimci kişiliğiyle Cimourdain ile Devrimin gerçek anlamına varmış Gauvain arasında ölümlerinden önceki gece yarısı geçen konuşma, Hugo'nun Devrim hakkındaki düşüncelerini daha berrak bir biçimde gösteriyor:

"Gauvain şöyle diyordu:

-Büyük şeyler olacak. Bu aralar, ihtilalin çok gizemli bir hali var. Görünürdeki yapının arkasında bir de görünmeyen yapıt var. Biri ötekini gizliyor. Görünen yapıt vahşi ve korkunç, görünmeyen ise essiz. Şimdi bunların hepsini açıkça görebiliyorum.

-Evet, diye yanıtladı Cimourdain. Geçici olandan kesin olan doğacak (...) Yani yasa. Mutlak Cumhuriyet.

-Ben, ideal cumhuriyeti yeglerim, dedi Gauvain. Durdu. Sonra yeniden sürdürdü:

-Oh, hocam. Bütün bu saydiklarınızın arasında, vefayı, özveriye, iyi niyetlerin birliğini, sevgiyi nereye yerleştiriyorsunuz? Her şeyi dengelemek iyidir ama, bunların arasında belli bir uyum olması daha da iyidir. Terazinin üstünde lir vardır, bilirsiniz. Sizin Cumhuriyetiniz insani ölçüyor, biçiyor ve tartıyor. Benimki ise onu gökyüzüne uçuruyor. İşte bir varsayım ile bir kartal arasındaki fark arasındaki fark dedigin şey bir düstür.

fark dedigin şey bir düstür.

-Düs, cebirde de vardır.

-Ben Euclides'in tasarladığı insani istiyorum.

-Ben ise Homeros'un tasarladığı insani, dedi Gauvain.

(...)

-Siir bunlar. Sairlerden kaçın.

-Evet, bu sözü biliyorum, dedi Gauvain. İlhamlardan, isiklerden, kokulardan, çiçeklerden ve yıldızlardan uzak dur da derler.

-Bunların hiçbirini karın doyurmaz.

-Ne biliyorsunuz? Düşünce de bir gıdadır. Düşünmek, yemektir.

-Soyutlamaya gerek yok. Cumhuriyet, iki kere ikinin dört etmesi gibi bir şeydir. Herkese hakkı olanı verince.....

-Geriye, herkese hakkı olmayı vermek kalır.

-Bununla ne demek istiyorsun?

-Karşılıklı ve sonsuz hoşgörüyü kastediyorum. Herkesin herkese borçlu olduğu, herkesin de tek tek kişilere borçlu olduğu hoşgörüyü. Bütün toplumsal yaşam da budur zaten.

-Mutlak haktan başka bir şey olamaz.

-Daha pek çok şey var.

-Ben adaletten başka bir şey göremiyorum.

Devrimci Hugo mu İnsancı Hugo mu?

- Ben daha yükseklere bakıyorum.
- Adaletin de üstünde ne olabilir ki?
- Bağışlama. (Hugo, 1984: 421-423)

Bu son sözcük, Devrimin acımasız ve bağışlamadan uzak esprisiyle taban tabana zit bir düşünüsü gözler önüne sermektedir.

Böylece Hugo'nun Devrime bakışı ana çizgileriyle ortaya çıkıyor. İnsana, onun temsil ettiği değerlere, erdemlere yürekten inanan bu düşünür-yazardan üç yüzyıl önce yaşamış bir başka düşünür olan Montaigne'in devrim üzerine düşünceleriyle yazımızı bitirmek istiyoruz:

"Bir devleti hiçbir şey yenilik kadar rahatsız etmez: Değişiklik hep kötülüğe ve zorbalığa yol açar. Bir tek parça bozulunca düzeltilebilir: Her şeyin özündeki bozulma ve çürüme eğiliminin bizi ilkelerimizden uzaklaştırmasına da karşı koyabiliriz; ama koca toplumu yeniden kalıba dökmeye, bu kadar büyük bir yapının temellerini değiştirmeye kalkmak, düzeltecek yerde silip süpürmek, ufak tefek kusurları toptan bir kargasalıkla düzeltmek, hastalıkları ölümlerle iyi etmek, "Devlet değiştirmekten çok yıkmak isteyen" kimselerin işidir. Dünyanın birden düzeleceği yoktur, ama insan kendini sikan şey karşısında o kadar sabırsızdır ki, her ne pahasına olursa olsun ondan kurtulmak ister. Binlerce örnek de gösteriyor ki dünya böyle çabuk sifa aramaktan hep zarar görür: Halinde genel bir iyileşme olmadıkça, bir an dertten kurtulması iyileşmesi demek değildir. (Montaigne, 1976:61)

Kaynakça

BOUTHOUX Gaston, (Tarihsiz), **Politika Sanatı**, (Çev. Vedat Günyol - Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: Örnek Yayınları.

HUGO Victor (1984), **1793 Devrimi**, (Çev. Alev Er), İstanbul : Kaynak Yayınları.

MONTAIGNE (1976), **Denemeler**, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu) İstanbul : Cem Yayınevi.

Genel Kaynaklar

SARICA Murat (1970), **100 Soruda Fransız İhtilâli**, Gerçek Yayınevi, İstanbul. TIMUÇIN

Afsar (1986), **Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi, (16. 17. ve 18.**

yüzyıllar düşünce tarihi), İstanbul : De yayınevi.

FRANKOFONI (1989), **Fransız İhtilali Özel Sayısı**, Ortak Kitap, No:1, Ankara.